स्वस्य तन्मधि कृत्वा विपाशं समवाहजत् । उत्तार ततः पाशैर्विमुक्तः स महाम्बुधिः । विपाशेति च नामास्यानद्याश्चक्रे महाप्रभः" "यतस्तोर्विपाशायुजः सिन्धुनद्याः सुशीतं वपु स्वादु सर्वामयघ्नम् । जलं निर्मलं दीपनं पाचनञ्च प्रदत्ते बलं बुद्धिमेधायुषञ्च" राजनि० ।

विपिन न० वप-इनन् पृषो० । वने अमरः ।

विपुल त्रि० वि+पुल-विस्तारे क । १विस्तीर्णे अमरः । २अगाधे ३मेरुपश्चिमस्थे भूधरभेदे पु० मेदि० ४मेरौ ५हिमाचले च धरणिः । ६आर्याछन्दोभेदे स्त्री । "यस्याः पादे प्रथमे द्वादश मात्रास्तथा तृतीयेपि । अष्टादश द्वितीये चतुर्थके पञ्चदश सा विपुला" वृ०र० । विपुलाचलश्च मेरोर्विन्ध्यस्यपर्वतभेदो यथोक्तम् विष्णुपु० "मेरोश्चतुर्दिशं तस्य नवसाहस्रविस्तृतम् । इलावृतं महाभाग! चत्वार उपपर्वताः । विष्कम्भा रचिता मेरोर्योजनायुतसंस्थिताः । पूर्वेण मन्दरो नाम दक्षिणे गन्धमादनः । विपुलः पश्चिमे भागे सुपार्श्वश्च तथोत्तरे" तत्र चित्रकूटादिकं तत्रोक्तं यथा "कदम्बास्तेषु जम्बूश्च पिप्पलो१ वट४ एव च । एकादशशतायामाः पादपा गिरिकेतवः । वनं चैत्ररथं पूर्वं दक्षिणा गन्धमादनम्२ । वैभ्राजं पश्चिमे तद्वदुत्तरे नन्दनं४ स्मृतम् । अरुणोदं१ महाभद्रं२ शशिमेदं३ च मानसम् । सरांस्येव च चत्वारि देवभोग्यानि सर्वदा" । धान्यशैलशब्दे दर्शिते दानार्थं कल्पिते तिलमये ७तद्नामकपर्वते हेमा०दा० ।

विपुलास्रव स्त्री विपुल रसमास्रवति आ+स्रु-अच् । इतकुमारीवृक्षे राजनि० ।

विपूय पु० वि+पू-करणे नि० क्यप् । सूक्ते सुग्धबो० ।

विप्र पु० वप-रन् पृषो० अत इत्वम् वि+प्रा पूर्त्तौ-क वा । १ब्राह्मणे अमरः "जन्मना ब्राह्मणो ज्ञेयः संस्कारैर्द्विज उच्यते । विद्यया याति विप्रत्वं त्रिभिः श्रोत्रियउच्यते" प्रा०वि०वाक्यम् २अन्यत्रे राजनि० ३विशेषेण पूरके त्रि० ।

विप्रकार पु० वि+प्र+कृ-घञ् । १अपकारे अमरः । २तिरस्कारे हेमच० । [वस्त्र । तृणवृक्षे राजनि० ।

विप्रकाष्ठ न० विशेषेण प्राति प्रा-क विप्रं पूरकं काष्ठं

विप्रकर्ष पु० वि+प्र+कृष-घञ् । दूरत्वे हला० ।

विप्रकृत त्रि० वि+प्र+कृ-क्त । १उपद्रुते, २तिरस्कृते च "तस्मात् विप्रकृताः स्वार्थे" कुमारः । [तत्रैवार्थे अमरः ।

विप्रकृष्ट त्रि० वि+प्र+कृष-क्त । दूरस्थे हला० । स्वार्थे क ।

विप्रचित्ति पु० वि+प्र+चित-क्विच् । दानवभेदे ।

विप्रतिपत्ति स्त्री वि+प्रति+पद-क्तिन् । १विरोधे "परस्परं मनुष्याणां स्वार्थे विप्रतिपत्तिषु" स्मृतिः । २संशयजनके वाक्ये "व्याहतमेकार्थकं विप्रतिपत्तिः" गौ० सू० व्याघातो विरोधोऽसद्भाव इति । आत्माऽस्तीत्येव दर्शनं नास्त्यात्मेत्यपरः" वा० भ० । ३विरुद्धकोटिद्वयोपस्थापके शब्दे च वादिना पर्वतो वह्निमान् प्रतिवादिना च पर्वतो वह्न्यभाववान् इति प्रातिभाते मध्यस्थस्य पर्वतो वह्निमान् नवेति संशय उदेति अतस्तस्य संशयाधायकत्वात्तथात्वम् । स च विरुद्धार्थप्रतिपादकवाक्यद्वयात्मकः पर्वतो वह्निमान्नवेति संशयापादकः । "विपरीतायां निन्दितायां च ४प्रतिपत्तौ ५विस्तावनूढे च "शब्देऽविप्रतिपत्तिः" कात्या० श्रौ० अप्रतिपत्तिरनूढः" प्रतिनिधिशब्दे ४४४२पृ० दृश्यम् । [विरोधे च ।

विप्रतिपन्न त्रि० वि+प्रति+पद-क्त । १संदेहयुक्ते २कृत-

विप्रति(ती)सार पु०वि+प्रति+सृ-घञ् वा दीर्घ । १अनुतापे, अनुशये, २रोषे च मेदि० ।

विप्रयुक्त त्रि०विप्र+युज-क्त । १वियुक्ते, २विरहिणि च

विप्रयोग पु० वि+प्र+युज-घञ् । १विप्रलम्भे अमरः २विरोधे ३विसंवादे ४वियोगे च । ५रागिणोर्विच्छेदे ।

विप्रलब्ध त्रि० वि+प्र+लभ-क्त । वञ्चिते, हेमच० "प्रियः कृत्वाऽपि सङ्केतं यस्या नायाति सन्निधिम् । विप्रलब्धेति सा ज्ञेया" सा० द० उक्तलक्षणे नायिकाभेदे स्त्री ।

विप्रलम्भ पु०वि+प्र+लभ-घञ् सुम् च । १विसंवादे, २वञ्चने, ३विरहे च अमरः । "यूनोरयुक्तयोर्भावो युक्तयोर्वाथ वा मिथः । अभीष्टाश्लिष्टनादीनामनवाप्तौ प्रचक्षते । स विप्रलम्भो विज्ञेयः" उज्ज्वलमणयुक्ते ४शृङ्गारावस्थाभेदे ।

विप्रलाप पु० वि+प्र+लप-घञ् । १विरोधोक्तौ परस्परविरुद्धार्थककथने अमरः । २अनर्थकवाक्ये हेमच० ।

विप्रलोभिन् पु० विप्रलोभयति वि+प्र+लुभ+णिच्-णिनि । किंकिरातवृक्षे, अशोकवृक्षे । राजनि० ।

विप्रश्निका स्त्री विशेषेण प्रश्नोऽस्याः ५ब० कप् अत इत्वम् । दैवज्ञायां स्त्रियाम् अमरः । [धीनतायाम् ।

विप्रसात् अव्य०विप्रस्याधीनं करोति विप्र+सात । विप्रस्ता-

विप्रस्त न० हृत० । विप्रस्वामिके धने ।

विप्रिय पु० विरुद्धं प्रियं वि+प्री-क वा । १अपराधे हेमच० । २अप्रिये च "कृतवानसि विप्रियं न मे" कुमारः प्रादि० हृत० । विगतप्रिये त्रि० ।